

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı

Kâmil TÜĞEN*
Ahmet ÖZEN**

ÖZET

İlk defa Avustralya'da uygulamaya konulmuş cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, kadınların toplumda statülerinin yükseltilmesine yönelik bir uygulamadır. Bu anlayışta kadın ve erkekler arasında ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak devlet bütçeleri önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Nitekim günümüzde birçok ülkede ve ülkemizde bu yönde çalışmalar yürütülmektedir.

Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme henüz tartışılma aşamasındadır. Konuyla ilgili gerek siyasi gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından bazı çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde de yakın gelecekte cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda önemli adımların atılabileceği açıktır. Bu çalışmalar şüphesiz ülkemizin çağdaş bir toplum yapısına sahip olmasına katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Kadınların Bütçe Programı, Bütçe Harcaması

Gender Budgeting Approach

ABSTRACT

Gender budgeting approach, firstly began to applied in Australia, is a practice to increase the statutes of women in the society. In this approach, the public budgets have important functions to remove discriminations between women and men. As a matter of fact, there are practices for this approach in many countries and also in Turkey.

Gender budgeting is still in discussing phase in Turkey. Both politicians and civil society organizations have done some studies about it. Thus, it is clear that there will be taken important steps about gender budgeting in Turkey in future.

* Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, kamil.tugen@deu.edu.tr.

** Araş.Gör.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, ahmet.ozen@deu.edu.tr.

Furthermore, the application of this approach is essential for our country to have been a developed country.

Keywords: *Gender Budgeting, Women's Budget Program, Budget Expenditure*

Jel Classification Code: *H59, H61, J16*

GİRİŞ

Cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi çalışmaları, günümüz modern toplumlarının üzerinde ciddiyle durduğu faaliyetler arasındadır. Bu doğrultuda birçok ülkede hukuki anlamda kadının haklarını koruyucu yeni bir takım düzenlemeler getirilmekte ve kadın-erkek ayrımcılığına yol açan çeşitli aksaklıklar bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığının önlenerek kadının sosyal yaşamda daha fazla ön plana çıkmasına yönelik iktisadi düzenlemeler temelde “feminist iktisat” şeklinde ifade edilmektedir. Feminist iktisadi yaklaşımın mali boyutunu ise bütçe politikaları oluşturmaktadır. Çünkü devletin mali alanda en önemli politika aracını devlet bütçeleri meydana getirmektedir. Böylece devlet bütçelerinde kadın-erkek eşitliğinin ön planda tutulması gerekliliği, cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramını ortaya çıkarmıştır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, 1980’li yılların ortalarında ilk defa uygulanmaya başlanmış ve günümüzde birçok ülkede farklı usullerle kullanılmakta olan bir bütçeleme tekniğidir. Bu tekniğin temel mantığı, devletin mali araçlarını ve özellikle bütçesini kullanarak toplumda kadının daha fazla söz sahibi olmasını ve cinsiyet ayrımcılığının önlenmesini teşvik etmektir.

Bu çalışmada öncelikle cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı ve gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Daha sonra bu anlayışı çeşitli şekillerde uygulamakta olan bazı ülkeler hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda Türkiye’deki mevcut durum hakkındaki açıklamalara yer verilerek, bu anlayışın ülkemizdeki uygulanış düzeyi üzerinde durulacaktır.

1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kavramı ve Gelişimi

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, feminist konularda uzun yıllar mücadele veren grupların elde ettiği bir sonuçtur (Nakray, 2006:9). Günümüzde birçok ülkede tartışılmakta ve çeşitli biçimlerde uygulanmakta olan bir bütçeleme anlayışı olan cinsiyete duyarlı bütçeleme*, sadece kadınlar için ayrı bir bütçe şeklinde ifade edilmemektedir. Daha ziyade bu bütçe, kamusal kaynakların cinsiyetler arasında eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşımdır. Bu tür bir bütçeleme, ülkedeki mevcut bütçe sürecinin planlamadan başlayarak, hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere yönelik kaynakların tahsisi ve hedeflere ne şekilde ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarından herhangi birinde kullanılabilir. Bu bütçeleme aynı zamanda toplam kamusal kaynakların ne kadarının kadınlara yönelik kullanıldığının analizi açısından önemli bir araçtır (Bellamy, 2002).

* Gender budgeting; cinsiyete dayalı bütçeleme, tür esaslı bütçeleme olarak da ifade edilmekle birlikte burada cinsiyet ile vurgulanmak istenen, toplumun kadına yüklediği misyondur. Dolayısıyla “Gender budgeting” kavramı cinsiyete duyarlı bütçeleme şeklinde dilimize aktarılabilir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamusal harcamaların %50'sinin erkeklere ve %50'sinin kadınlara yönelik olması anlamına gelmemektedir. Bu bütçelemelerde harcamaların kadın ve erkeklerin önceliklerine göre eşit dağıtımı ve cinsiyet ayrımcılığının azaltılması için kullanılması söz konusudur. Bu tür bütçeleme vergilemeye bakış açısı ise vergileri kadın ve erkeklere %50 oranında yüklemek değildir. Aksine bu anlayışa uygun bir vergi sisteminde kadın ve erkekler belirli haklara sahip bireyler olarak ele alınmaktadır (Lombardo, 2003:23-4).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme başarıyla uygulanabilmesi için çeşitli aşamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunlar; kadının ve erkeğin konumunu tanımlamak, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların ne derece uygulandığının analizini gerçekleştirmek, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların etkin bir biçimde uygulanabilmesi için gerekli olan miktarda bütçenin ayrılıp ayrılmadığının analizini yapmak, harcamaların planlandığı gibi yapıp yapılmadığının denetimini sağlamak ve uygulanan politika ve yapılan harcamaların toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayıp sağlamadığını denetlemektir (<http://www.tbmm.info>).

Öte yandan cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde çeşitli sorulara cevap aranmaktadır. Bu soruları şu şekilde sıralamak mümkündür (Rake, 2002:3):

- Çeşitli kadın ve erkek grupları itibarıyla harcama ve gelirler ne şekilde dağıtılmaktadır?
- Kaynakların cinsiyete göre kısa ve uzun dönemli tahsisi ne anlama gelmektedir?
- Kadın ve erkeklere yönelik toplam harcama ve gelirlerin etkisi nedir?
- Mevcut politika, cinsiyetleri nasıl etkilemektedir?

Bu bütçelemeye yönelik çalışmaların üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; hükümet politikalarına cinsiyete göre görüşlerin yerleştirilmesi, cinsiyet eşitliğine yönelik devletin taahhütleri dolayısıyla daha fazla hesap verebilir kılınmasının sağlanması ve bütçe ile politikaların değiştirilmesidir. Bu bütçelerin sosyo-ekonomik açıdan cinsiyetler arasındaki mevcut adaletsizliklerin azaltılması için kamusal kaynakların daha etkin kullanılmasına imkân vermesi şeklinde faydaları bulunmaktadır. Ayrıca kamusal kaynakların kadın ve erkeklere yönelik ne şekilde kullanıldığına ilişkin veri sağlaması açısından hükümete de çeşitli içsel faydalar sağlamaktadır. Söz konusu bütçeleme devletin cinsiyete göre taahhütlerinin test edilmesi yönünden önemli bir araçtır. Bu sayede devletin bu yöndeki taahhütlerinin ne şekilde devlet bütçesine yansıtıldığı ortaya konulmaktadır. Uygun bir ekonomik yapı oluşturulmadan, devletin kadın ve erkek eşitliğine yönelik taahhütlerinin gerçekçi olması mümkün değildir (Bellamy, 2002). Bu arada kadınların, bütçe süreci üzerinde devlet politikalarının belirlenmesi yönünden etkinliğinin hükümet performansı açısından önemli bir ölçü olarak kullanılması gerekmektedir (Sawer, 2002:53).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gelişiminde dünya çapında düzenlenmiş olan bir dizi konferansın önemli rolü olmuştur. Bu konferanslardan ilki olan Birinci Dünya Kadın Konferansı, Mexico City şehrinde, 19 Haziran-2 Temmuz 1975 arasında düzenlenmiştir. Bu toplantıda cinsiyet ayrımcılığının önlenmesine yönelik; cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması, kalkınma sürecine kadınların dahil edilmesi ve dünya barışına kadınların daha fazla katkı sağlaması şeklinde üç temel hedef saptanmıştır. Ardından İkinci Dünya Kadın Konferansı Kopenhag şehrinde 14-30 Temmuz 1980 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda da

eğitimde, istihdam fırsatlarında ve sağlık hizmetlerinde eşitlik şeklinde temel ilkeler tespit edilmiştir. 15-26 Haziran 1985 tarihleri arasında Nairobi’de düzenlenen Üçüncü Dünya Kadın Konferansı’nda ise Birleşmiş Milletler tarafından katılımcılara sunulan veriler, kadınlara yönelik iyileştirmelerin sınırlı sayıda kadını kapsadığını göstermiştir. Dolayısıyla Nairobi Konferansı’nda eşitlik, kalkınma ve barış gibi hedeflere yönelik yeni yöntemlerin araştırılması gündeme gelmiştir. Bu yöndeki gelişme sürecini tespit edebilmek amacıyla üç temel alan belirlenmiştir. Bunlar; anayasal ve yasal ölçümler, sosyal katılımcılıkta eşitlik ve siyasi katılımcılık ile karar vermede eşitliktir (<http://www.un.org/esa/devagenda/gender.html>).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda kesin hükümlerin ele alındığı toplantı ise 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin’de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’dır. Dolayısıyla bu tür bütçelerin uluslararası alanda geniş kapsamlı ilgi görmesinde Birleşmiş Milletlerin Pekin Platformu’nun önemli etkileri söz konusu olmuştur. Bu platformda politikalar ve programlar üzerine alınacak bütçesel kararlara cinsiyete göre bir perspektifin dahil edilmesine yönelik görüşler ileri sürülmüştür. Aynı platformda ifade edilen görüşlerden biri, devletleri cinsiyet eşitliğine yönelik taahhütlerinden dolayı hesap verebilir kılmaktır. Bu noktada bütçelerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Böylece cinsiyete dayalı bütçeleme, devletlerin bu tür taahhütlerinin bütçeleşmesi yönünden önemli bir mekanizmadır. Uygun bir kaynak tahsisi olmadan devlet bütçelerinin cinsiyet eşitliğinden ziyade politik ve ekonomik öncelikleri ortaya koyan belgeler olarak nitelendirileceği açıktır (Sharp-Broomhill, 2002: 25-6).

Dünyada cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulamaya konulması hususunda söz konusu konferanslara paralel çalışmalar yürütmekte olan gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlar olarak; Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Kalkınma Fonu, İngiliz Milletler Topluluğu Sekreteryası, Uluslararası Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Avrupa Birliği, İskandinav Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı, İsviçre Kalkınma Kurumu, Alman Teknik İşbirliği Ajansı, Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı, Danimarka, Hollanda ve Norveç Hükümetleri ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik girişimleri ile dikkat çekmektedir. Ulusal düzeyde aktörler olarak; hükümet, parlamento, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, bireyler ve yerel kuruluşlar belirtilebilir (Bellamy, 2002).

2. Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Yönelik Çeşitli Ülke Uygulamaları

Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda dünyada ilk uygulama Avustralya’da yürürlüğe konulmuştur. 2000 yılından itibaren ise pek çok ülkede uygulamalar gözlenmiştir. Örneğin Avrupa’da Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Birleşik Krallık’ta ulusal düzeyde uygulamalar göze çarparken, İskoçya’da, İspanya’nın Bask bölgesinde, İtalya’nın Emilia-Romagna bölgesinde ise daha ziyade bölgesel düzeyde uygulamalar izlenmiştir. Asya’da Hindistan, Malezya ve Nepal’da bazı çalışmalar başlatılmıştır. Afrika’da Ruanda, Mozambik, Tanzanya ve Mauritius’da devlet bütçelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme bakımından çeşitli analizler yapılmıştır. Latin Amerika ülkelerinden Şili’de ise kamu kurumları ödeneklerini teklif ederken, bütçe sürecine, cinsiyete yönelik analizler de dahil

edilmişken, Meksika’da bu tür analizler Sosyal Kalkınma ve Sağlık Bakanlığı bütçesi kapsamında yapılmaktadır (Elson, 2004:630).

Dünyada cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilginin artmasında, birçok ülkedeki projelere destek vermesinden ötürü özellikle Ford Vakfı’nın önemli katkıları bulunmaktadır (Budlender, 2005:14). Böylece günümüzde 40’dan fazla gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, devlet bütçelerinde cinsiyete göre ödeneklerin nasıl dağıtılacağına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Uygulamada cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik girişimler en geniş açıdan devlet bütçesinden başlayarak, en dar açıdan belirli projelerin değerlendirilmesine kadar uygulama alanı bulabilmektedir. Ancak bir ülkenin bu bütçeyi hangi açılardan ele alacağı devletin cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin taahhütlerine, yeterli kaynak-uzman personele ve ulusal-uluslararası baskılara bağlıdır (Bellamy, 2002).

Aşağıda çeşitli ülkelerde cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamaları hakkında bilgi verilmektedir.

2.1. Avustralya

Daha önce de ifade edildiği üzere Avustralya, devlet bütçesinde cinsiyete göre düzenlemelere ilk yer veren ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Bu konuda ülkedeki ilk pilot çalışma, 1984 yılındaki Kadınların Bütçe Programı (Women’s Budget Program) kapsamında başlatılmıştır. Bu program, devletin bütçe uygulamaları ile kadınlar üzerine ne tür etki yapabileceğine yönelik bir fikir elde edebilmesi için düzenlenmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda Avustralya’daki 6 eyaletin ve 2 özel bölgenin her birinde bu tür uygulamalar yürürlüğe konulmuştur (Sharp-Broomhill, 2002: 27-8). 1990’lı yılların ortalarına gelindiğinde bu girişime hükümet nezdinde daha az ilgi gösterilmeye başlanmıştır. 1997 yılından itibaren sadece Victoria, Kuzey Özerk Bölge, Tazmania ve Queensland eyaletlerinde kadın bütçelerine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Daha sonra, Queensland ve Victoria eyaletlerindeki çalışmalar sonlandırılmıştır. Tazmania ise 2000 yılından itibaren kadınların bütçesini yayınlamayı bırakmıştır. Dolayısıyla sadece Kuzey Özerk Bölge bu konuda belge hazırlayan birim olarak kalmıştır. Fakat bu bölgenin hazırladığı rapor da temel faaliyetlerden ziyade Kadınların Politika Ofisi (Women’s Policy Office)’nin faaliyetlerini içermesi nedeniyle beklenen düzeyde değildir (Budlender, www.internationalbudget.org/resources/library/GenderBudget.pdf).

Avustralya’da uygulandığı ilk yıllarda kadınların bütçesi bürokratların ve kurumların uyguladıkları programların kadınlara etkisi açısından daha duyarlı davranmalarını sağlamıştır. Kamu personeli ise kurumun uyguladığı programların cinsiyete göre ne tür sonuçlar doğurduğu konusunda arzulanan çabayı gösterememiştir. Birçok kamu personeli kadın ve erkeklerin ekonomik ve aile hayatında farklı durumlarda bulunmalarından dolayı kamu politikalarının bu gruplar arasında da farklı etkiler ortaya çıkaracağına inanmıştır (Sawer, 2002:47-8). Başlangıçta özellikle ekonomik faaliyet yürüten kurumlar, uyguladıkları programların tüm ekonomiye yönelik olmasından dolayı erkek ve kadınlara aynı etkileri yapacağına inanmışlardır. Örneğin 1985 yılında Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Kurumu uyguladığı programın tüm ekonomiyi kapsadığı ve dolayısıyla özellikle kadınların statüsünün arttırılmasına yönelik bir amaçlarının bulunmadığını açıklamıştır.

2.2. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu (UK Women's Budget Group) tarafından da cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik projeler yürütülmektedir. Bu grup tarafından hazırlanan cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadınlara yönelik kamu harcama ve vergilemeleri hakkında bilgi sağlama açısından etkin bir rol üstlenmektedir. Dünyada cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar genel olarak kamu harcama boyutu ile ilişkili olsa da Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu, ciddi şekilde vergi indirimleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Birleşik Krallık'ta Kadınların Bütçe Grubu tarafından yapılan bir analizde Çalışan Ailelere Vergi İndirimi uygulamasının yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Bu çerçevede İstihdama Vergi İndirimi ve İlave Edilmiş Çocuk İndirimi şeklinde yeni bir yapılanma önerilmiştir. Gruba göre İstihdama Vergi İndirimi uygulaması kadın ve erkeklere yönelik eşit faydalar ortaya çıkaracaktır. Diğer yandan ülkede ekonomide kadınların rolünün ortaya konulması amacıyla da çeşitli analizler yürütülmektedir. Bu kapsamda Dr. Katherine Rake tarafından Birleşik Krallık'ta işsizliğin azaltılmasına yönelik uygulanmış olan New Deal Programı analiz edilmiş ve kamu harcamalarının cinsiyete yönelik ne tür çıktılar ortaya çıkardığını değerlendirmek için kişi başına harcamalar incelenmiştir. Analiz sonucunda kamusal kaynakların sınırlı bir miktarının kadınlara yönelik kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bellamy, 2002).

2.3. Fransa

Fransa'da hükümet, devlet bütçesinin yanında cinsiyete duyarlı bütçeleme de hazırlamaktadır. Bu yönde Parlamentonun talebi üzerine 2000 yılında Fransa Hükümeti tarafından kadın hakları ve eşitliğine yönelik bir bütçe raporu (sarı bütçe raporu) hazırlanmıştır. Bu rapor, parlamenterlerin, kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine yönelik kullanılan kamu harcamalarının etkin kullanılıp kullanılmadığı yönünde bir fikir sahibi olmaları için düzenlenmiştir. Ayrıca bu rapor, bir nevi bilgilendirme ve izleme aracı olarak tanımlanabileceği gibi, kadın ve erkeklere yönelik eşitliğin sağlanması amacıyla kamu faaliyetlerinin yönlendirilmesine hizmet edecek bir düzenleyici mekanizma olarak da nitelendirilebilir. Raporda Kadınlara Özel Kefalet Fonu gibi kadınlara yönelik bütçe ödenekleri ve parlamenterler ile kamu personelinin cinsiyet ayrımcılığı hususunda bilgilendirmek amacıyla yapılan faaliyetlerle ilgili giderler ortaya konulmaktadır. Örneğin 2000 yılında toplam 260 milyar Euro'luk ulusal harcamanın 40 milyon Euro'luk kısmı bu tür harcamalardan oluşmuştur (Elson, 2006:36-44).

Fransa'da kadınların girişimciliğinin desteklenmesini amaçlayan önemli bir katkı da söz konusudur. Ülkede hemen hemen yeni oluşturulan her 100 özel firmanın 27'si kadınlar tarafından kurulmaktadır. Bu gelişmenin hızlandırılması amacıyla 2001 yılında 1000 yeni firmanın kurulmasını hedefleyen Kadınlara Özel Kefalet Fonu (Special Women's Guarantee Fund)'na 10 milyon Fransız Frangı ek kaynak tahsis edilmiştir (Bellamy, 2002).

2.4. Ruanda

Bu bütçeleme türüne yönelik çalışmalar başlatan ülkelerden biri de Ruanda'dır. Ülkede 1999 yılında Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı (Ministry of Gender and Women in Development) kurulmuş ve bu kuruma kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve devletin kalkınma politikalarında bu hususa dikkat edilmesi yönünde sorumluluk verilmiştir. Söz konusu bakanlık tarafından cinsiyete duyarlı bütçeleme

girişimleri yürütülmektedir. Bu girişim, ülkedeki Vizyon 2020 çalışması, orta vadeli harcama yapısı, cinsiyete yönelik ulusal eylem planı ve yerelleştirme çalışmaları ile uyum içindedir. Ayrıca bu girişim Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kurumu'nca maddi anlamda desteklenmektedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimi, Maliye ve Cinsiyet bakanlıklarının yoğun bir işbirliği çerçevesinde sürdürülmektedir. İki kurum arasında işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla çeşitli dönemlerde toplantılar yapılmıştır. 2002 yılında çeşitli kurumlardaki Maliye Bakanlığına bağlı çalışan personel eğitim çalışmalarına alınmış ve kendilerine çalıştıkları bakanlıkların bütçelerinde cinsiyete göre bir yapılanmayı nasıl gerçekleştirecekleri konusunda eğitim verilmiştir. Ülkede yürütülen orta vadeli harcama yapısı ile cinsiyete duyarlı bütçelemenin birbiri ile uyumlu olması zorunluluğu vardır (Dioptine, 2002:118-23).

3. Türkiye’de Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik altyapının oluşturulması, 1980’li yılların ortalarına kadar uzanmaktadır. Ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin devlet içinde kurumsallaştırılması süreci içinde 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kurulmuştur. Arkasından şimdiki adıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 20 Nisan 1990 tarihli ve 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilmiştir. Başlangıçta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olan kurum, 24 Haziran 1991 tarihinde kadın konuları ile ilgili sorumlu bir devlet bakanlığı kanalıyla Başbakanlığa bağlanmıştır. Daha sonra kurum 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan düzenlemeyle Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Genel Müdürlüğün 5251 sayılı Teşkilat Yasası 6 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://www.ksgm.gov.tr/>).

Toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi amacıyla çeşitli faaliyetleri yürütmekten sorumlu bu genel müdürlük, cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik altyapının oluşturulması konusunda da çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu tür çalışmalardan biri genel müdürlük tarafından 28-29 Ocak 2006 tarihleri arasında düzenlenen “Medeniyetler İttifakında Kadın” konulu uluslararası bir kongredir. Kongre sonucunda bir sonuç raporu yayınlanmış ve ilgili raporda birçok ülkede sürdürülebilir kalkınmanın kadının üretime, karar alma mekanizmalarına ve siyasete katılımı ile sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca küresel anlamda kadın-erkek eşitliğinin, kanunlarda, fırsatlarda ve katılımda eşitliğin sağlanmasıyla gerçekleştirilecek bir süreç olduğu görüşü paylaşılmıştır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2006:32). Diğer yandan, genel müdürlüğün 2008-2012 yılları arasında kapsayan stratejik planında da toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltilmesine ilişkin çalışmalar yürütüleceği anlaşılmaktadır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2007:64). Bu hedef, ülkemizde cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının bir fikir olarak tartışılmakta olduğunu ve henüz uygulamaya geçilmediğini göstermektedir.

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda 2008 Mali Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile 2006 Mali Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı’nın Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme

Tutanaklarına geçen bazı çalışmaları bulunmaktadır. İlgili tutanaklarda genel müdürlüğün özellikle kadın-erkek eşitliği konusunda farkındalık oluşturmak, bilgi birikimini ve deneyimini toplumla paylaşmak konusunda uluslararası kuruluşlardan elde ettiği kaynaklarla son derece önemli projeler uyguladığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda genel müdürlük tarafından 2007 yılında başlamış olan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi" yürütülmekte ve bu kapsamda 2008 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu Taslak Modeli oluşturulması, kadının temel sorun alanlarına ilişkin olarak kamu politikalarına temel teşkil edecek Ulusal Eylem Planı hazırlanması ve toplumsal cinsiyet politikaları uygulamaları konusunda kurumlararası işbirliği esaslarını belirleyecek iletişim stratejisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanakları, 2007).

Öte yandan Türkiye, 1985 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) üyedir. Bu sözleşme, ülkemizde kadın hareketinin devlet mekanizmalarını harekete geçirmek için önemli bir hukuki dayanağıdır. Bu sözleşme hükümlerine uygun çalışmalar yürütülmesi amacıyla Birleşmiş Milletlere bağlı olarak çalışan ve kurumsal olarak kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasını sağlamak konusunda faaliyet yürüten Kadının Statüsü Komisyonu vardır. Bu komisyon, her yıl CEDAW'a üye ülkelerin temsilcileriyle birlikte toplantılar düzenlemektedir. Komisyon son olarak 24 Şubat - 7 Mart 2008 tarihlerinde Birleşmiş Milletler'in New York'taki genel merkezinde toplanmış ve bu toplantıya ülkemiz dahil CEDAW'a taraf olan 186 ülkenin temsilcileri katılmıştır. Bu yılki toplantının gündemini cinsiyete duyarlı bütçeleme oluşturmuştur.

Bu toplantıda toplumsal cinsiyet eşitliği finansmanı ve kadının güçlendirilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin, kaynak dağılımı ve bütçe süreçlerinin değişimi açısından önemli bir strateji olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu bütçelerin, erkekler kadar kadınların da gelişmelerden yararlanmalarını ve kamu kaynaklarının daha adil bir şekilde dağılımını sağladığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede bütçenin gelir ve gider kalemlerinin sistematik bir şekilde kadın ve erkeklerin farklılaşan ihtiyaçlarını ve gerçeklerini yansıtabileceği belirtilmiş ve mevcut vergi sistemlerinin var olan eşitsizlikleri devam ettirmemesi için yeniden gözden geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Cinsiyete duyarlı verilerin yetersiz ve toplumsal cinsiyete duyarlılığının az olmasının, ulusal eylem plan, program ve politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi bütçe süreçlerini ve etkin politika yapmayı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bu yüzden ulusal istatistik merkezlerinin göstergeler oluşturmalarının ve cinsiyete duyarlı veri toplama ve analiz etme kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir (Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu (Ek4), 2008:1).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı içinde bulunduğumuz yılda Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşınmaya başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Şubat 2008 tarihli 70. Birleşiminde bir milletvekili tarafından cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin gündem dışı bir konuşma yapılmış ve bu anlayışın önemi hakkında bilgi verilmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr>).

Bu bütçeleme anlayışına yönelik kamu sektörü bazında yürütülen faaliyetlerin dışında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar arasında Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (Kagider) ve İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi (İKAM) gibi sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Nitekim

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, Kadının Statüsü Komisyonu tarafından 24 Şubat - 7 Mart 2008 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler'in New York'taki genel merkezinde 52.'si düzenlenen toplantıya katılmıştır.

Bu tür gelişmeler, ülkemizde yakın dönemde cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda mali alanda bir dizi önemli düzenlemelere gidebileceği hakkında bir kanaat uyandırmaktadır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, ülkemizde henüz cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının uygulama aşamasına geçmediği, daha ziyade konu üzerinde çeşitli tartışmaların yürütüldüğü gözlenmektedir.

SONUÇ

Günümüz çağdaş toplumlarındaki genel eğilim; kadın ve erkekler arasında cinsiyet ayrımcılığına yol açan her türlü uygulamanın önlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin toplumun her alanında tesisidir. Bu noktada devletin tüm kurumlarına çeşitli sorumluluklar yüklenmektedir. Siyasi karar verme mercii olan devlet, bünyesindeki kurumlarda kadın ve erkek eşitliğini sağlayıcı uygulamalara girişmelidir. İşte bu noktada cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı devlete yardımcı olabilecek bir araçtır. Çünkü devletin cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırabilmesi için temel mali aracı bütçedir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadın ve erkekler arasında ayrımcılığa yol açan hususların ortadan kaldırılması ve toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi için önemli bir mali gücü oluşturmaktadır. Bu bütçelemenin gerek harcama gerekse gelir boyutu toplumda kadının erkeklerle eşit koşullara sahip olabilmesini sağlamaya yönelik kullanılmalıdır. Ancak cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının etkinliğini arttırması sadece bütçedeki gelir ve giderler ile sınırlı kalmamalıdır. Çeşitli ülke uygulamalarında bu bütçeleme anlayışının mevcut mali kaynakların kadınlara ne şekilde tahsis edildiğine ve kadının toplumdaki ekonomik düzeyinin tespitine yönelik analizleri de içerdiği saptanmaktadır. Böylece birçok ülkede çeşitli analiz teknikleri kullanılarak elde edilen verilerden de hareketle bütçe kaynaklarının kullanıldığı görülmektedir.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise, kavramın henüz ülkemiz açısından yeni olduğu söylenebilecektir. Ülkemizde yeni kamu mali yönetimi anlayışıyla ve 2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde hesap verebilirlik ve mali saydamlık gibi önemli ilkeler yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu çağdaş bütçeleme ilkeleri cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çeşitli tartışmaları hareketlendirebilecektir. Zira toplumumuz bütçe uygulamaları hakkında giderek daha doğru bilgilere ulaşabilmekte ve dünyadaki gelişmeleri daha yakından izleyebilmektedir. Ülkemizde de yakın bir gelecekte cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik analizler yapılarak, bu anlayışa uygun mali düzenlemelerin yürürlüğe girmesi söz konusu olabilecektir. Esasen çağdaş bir toplum olmanın gereği de budur. Sonuç olarak, cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadının toplumda hak ettiği konuma gelebilmesi için devlete temel mali sorumluluklar getiren önemli mali bir araç olarak nitelendirilebilir.

KAYNAKÇA

Bellamy, K., (2002), *Gender Budgeting (A Background Paper For The Council Of Europe's Informal Network Of Experts On Gender Budgeting)*, Council Of Europe,

www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20Budgetscouncil%20of%20Europe%20Bellamy%20003.pdf, (Erişim:25.03.2008).

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu, (2008), *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 52. Oturumu*, 25 Şubat-7 Mart 2008, Konferans Tarafından Kabul Edilen Kararlar, ABD.

Budlender, D., (2005), *Expectations versus Realities in Gender-Responsive Budget Initiatives*, Draft Working Document, United Nations Research Institute For Social Development, ss.1-32.

Budlender, D. *Review of Gender Budget Initiatives*,
www.internationalbudget.org/resources/library/GenderBudget.pdf,
(Erişim:26.03.2008)

Elson D., (2004), “Engendering Government Budgets In The Context Of Globalization (s)”, *International Feminist Journal Of Politics*, 6:4, ss.623-42.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2007), *Stratejik Plan (2008-2012)*, Ankara.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2006), *Medeniyetler İttifakında Kadın Kongresi (28-29 Ocak 2006) Sonuç Raporu*, Ankara.

Lombardo, E., (2003), Integrating or Setting the Agenda? Gender Mainstreaming in the two European Conventions on the Future of the EU and the Charter of Fundamental Rights, *Paper for the ECPR Conference*, Marburg, ss.1-39.

Nakray, K., (2006), Gender Budgeting and Its Implications for Feminist Research, Conference Proceedings – Thinking Gender – the NEXT Generation, *UK Postgraduate Conference in Gender Studies*, UK., ss. 1-10.

Rake, C., (2002), Gender Budgets: The Experience of the UK's Women's Budget Group, Paper prepared for the conference ‘*Gender Balance – Equal Finance*’, Basel, Switzerland, ss.1-17.

Sawer, M., (2002), “Australia: The Mandarin Approach To Gender Budgets”, *Gender Budgets Make More Cents (Country Studies and Good Practice)*, (Editörler: Debbie BUDLENDER – Guy HEWITT), Commonwealth Secretariat, United Kingdom, ss.43-64.

Sharp, R., Broomhill, R., (2002), “Budgeting For Equality: The Australian Experience”, *Feminist Economics*, 8 (1), ss.25-47.

TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, (2007), *2008 Mali Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile 2006 Mali Yılı Merkezi Yönetim Kesinhesap Kanunu Tasarısı'nın Plan Ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanakları*, Ankara.

Tine, D.N., (2002), “Rwanda: Translating Government Commitments Into Action”, *Gender Budgets Make More Cents (Country Studies and Good Practice)*, (Editörler: Debbie BUDLENDER – Guy HEWITT), Commonwealth Secretariat, United Kingdom, ss.117-32.

<http://www.un.org/esa/devagenda/gender.html>, (Erişim:27.03.2008).

http://www.tbmm.info/modules.php?name=home&uid=nevingayeerbatur&lang=tr&PHPSESSID=2eb1a7369e332a7ffb924b1f548893ae&name=announcement&file=index_detay&idMAnnouncement=5741&PHPSESSID=2eb1a7369e332a7ffb924b1f548893ae, (Erişim:27.04.2008).

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=20093&P5=H&PAGE1=1&PAGE2=1, (Erişim:30.04.2008).